

Loodusega tuleb luua suhe, et teda tundma õppida

Kas loodusharidusest peab rääkima?

Me ei oska teha reklaami. Me ei taha teha müügitööd. Me oleme haridustöötajad. Viimasel ajal on minu mõtted ja tähelepanu köitnud loodus- ja keskkonnahariduse suhtlus üldsusega või pigem selle puudumine. Kui vajalik see on? Kuidas seda teha?

Janika Ruusmaa

Tahaks olla tuntud sisu, mitte vormi poolest

Kui ma räägin loodusharidusest oma tuttavatega, kes selle valdkonnaga iga päev kokku ei puutu, siis meenub neile loodusharidust pakkuva asutuse riigimetsa majandamise keskus. „RMK matkarajad, looduskeskused – muidugi teame“, öeldakse.

Keskonnaameti loodusharidustegevusest ei teata midagi. Ometi tegutsevad ka nemad üle Eesti kõikides maakondades, õpetavad aastas kümneid tuhandeid lapsi ja teenivad sadu koole. Tundub, et iga lapsevanem peaks neid teadma.

Kellelegi ei tule pähe loodusharidusasutusena nimetada Tallinna loomaaeda, Tartu loodusmaja teatakse ikka veel peamiselt kohalike laste

huvihariduskeskusena. Rääkimata paljudest teistest tublidest tegijatest, kellest on juttu ka selles ajakirjanumbris ja kelle kontaktid võib leida veebilehelt www.keskkonnaharidus.ee.

Oleme tuntud omavahel. Aga kuidas saada suurele pildile?

Selles, et meiesugused asutused ei taha või ei oska oma tegevust suure kella külge panna, ei saa süüdistada kedagi teist peale iseenda. Varustada end reklaammaterjalidega, mis koormavad üsna palju keskkonda nii oma materjali kui ka lühikese eluea poolest, ei vasta meie väärtustele ja nii läheme vastuollu omaenda õpetusega.

Me ei kasuta ühekorranõusid. Aga klepse ja reklaamlehti? Kui oma logo ja sõnumit igal pool ei näita, siis üldiselt ei tea ega tunne sind keegi. Kui sa ei jaga avalikul üritusel õhu-

palle, siis ei tunne mööduv inimene sinu tegevuse vastu huvi. Samas ei taha toota mõttetuid asju, mis jäävad meie keskkonda reostama. Ja mis parata, meil ei ole raha, et osta meedias reklaampinda ja sisuturundust. Internetiturundus on näiliselt odavam, kuid ka sellel on oma keskkonnanälg, mis ei ole sugugi väike.

Kas teadsid, et Google'i otsingu asemel saad teha internetiotsingu Ecosiaga (www.ecosia.org), kes suunab oma kasumi puude istutamise heaks?

Loodusharidus või kestliku arengu haridus?

Loodusharidus, keskkonnaharidus ja säästva/jätksuutliku/kestliku arengu haridus on mõisted, mis on arenenud tihedas seoses. Need seosed võtab kokku Eesti keskkonnahariduse ja -teadlikkuse tegevuskavas esitatud keskkonnahariduse definitsioon: „Keskkonnaharidus on teadmiste, oskuste, hoiakute ja väärtushinnangute süsteem, mis teadvustab loodus-, majandus-, sotsiaal- ja kultuurikeskkonna seoseid, lähtudes säästva arengu kontseptsioonist. Keskkonnaharidus tegeleb looduskeskkonnas valitsevate seoste ja mõjude, sh inimtegevuse mõju, teadvustamisega lokaalses ja globaalses kontekstis“ [1].

Sellel alal töötavad mitmesugused haridusasutused: lasteaiad, koolid, ülikoolid, loodus- ja keskkonnahariduskeskused, muuseumid ja botaanikaaiad, looduskoolid ja huvikoolid. Kui me omavahel sellest haridusest räägime ja kirjutame, siis me defineerime ja valime õigeid mõisteid. Tõdeme, et peaksime rohkem tegelema keskkonnaharidusega või veelgi parem, säästva ehk kestliku arengu haridusega. Me vaidleme selle üle, kas peaksime rääkima jätkusuutlikku, säästvat või kestlikku arengut toetavast haridusest.

Kõik see on liiga keeruline inimesele, kellele meie haridustegevuste teravik suunatud on. Püsivad on uskumused, et loodus on midagi ohtlikku ja ebamugavat: kõik need puugid, kelle pärast ei julge metsa minna,

või sinivetikad, kelle pärast ei saa palavatel suvepäevadel ujuda. Kotkad ja lendoravad – pole neid kunagi näinud, aga näe, oma metsast ei tohi võtta isegi pirrutikku. Prügi sortimine on selgelt keskkonnavaldkond. Aga jätkusuutlik areng – mis see veel on?

Sellepärast ma räägingi lihtsamalt loodusharidusest, mõeldes selle all süsteemi, millel on kõige sügavam mõju inimese käitumisele ja väärtushinnangutele ja mille eesmärk on keskkonnateadlik ja vastutustundlik inimene. Loodushariduse mõju väljendub selles, et ma teen oma igapäevaseid valikuid, võttes aluseks oma teadmised ja südametunnistuse ning püüan minimeerida nende valikute mõju loodusele.

Miks peaksime olema pildil?

Armastus, aukartus ja väärikus on seotud meie südametunnistusega, on tõdenud luuletaja ja kirjanik Viivi Luik 2018. aasta septembri lõpus peetud „Ööülikooli“ loengus „Rahu ja sõda“ [2]. Ta räägib ilustamata meie ühiskonnast, tänapäevainimeste omadustest, mis võivad olla sõja põhjuseks. See paneb sügavalt mõtlema ja puudutab mind seoses suhtumisega loodusesse, meie metsadesse ja maapõue, kus peituvad meie ellujäämise ja kestmise garantiid, meie julgeolek.

Liiga kergel käel vahetame praegu rahaks oma loodusväärtused, mis on meie laste elu ja julgeoleku tagatis siin Eestis. Tahaksin kaasa aidata südametunnistuse ärkamisele ja näen siin ka loodushariduse missiooni ja võimalust.

Märkamine. Teadmised. Hoolimine

Kõik saab alguse märkamisest, millistest imelistest „objektidest“ loodus koosneb ja kuidas nad koos moodustavad terviku. Selleks tuleb minna metsa ja võtta aega, et vaadata, nuusutada,

katsuda, kuulata ja maitsta. Kas nad on pehmed või torkavad, lõhnavad, maitsvad või kibedad, mis värvi nad on, kuidas liiguvad ja häälitsevad? Tuleb luua suhteid ja neid tundma õppida. Igäühel on oma nimi ja elulugu, oma vajadused nagu meilgi.

Teadmised annavad tajule tähenduse ja arusaamise, kuidas nad on omavahel seotud ning meie omakorda nendega. Mõned neist on mürgised, mõnest saab toitu, mõnest ravimit ja meile eluks vajalikke tarbeid. Kõige hinnalisem osa loodusest paikneb maapõues. Neid nimetame oma varadeks, maavaradeks.

Mõnikord tundub, et oleme unustanud, kui kõikehõlmavalt me loodusest sõltume. Mille arvelt ootame majanduse pidevat kasvu? Looduses oleme kõik omavahel seotud ja nende seoste mõistmine annab meile teadmisi selle kohta, mida me siin planeedil teha võime ja saame.

Inimlik on hoolida teisest inime-

sest, loomulik on hoida ja aidata nõrgemaid ja väetima. Sama inimlik ja loomulik on hoolida puudest ja põõsastest, rohust ja lilledest, samblast ja samblikust, seentest, putukatest ja ämblikest, lindudest ja konnadest ning imetajatest, kelle hulka kuulume ka meie, inimesed. Küsimata, mis ma selle eest saan.

Ilma looduses käimata ja seda tajumata jäävad need teadmised kaugeks ja võõraks, hoolivus ja armastus ei saa areneda. Nii me otsimegi võimalusi, kuidas lapsi võimalikult tihti loodusesse viia. Iga aastaga muutub see raskemaks: elurikas loodus kaugeneb linnadest, järjest pikemaks muutuvad bussisõidud, et sinna jõuda, üha rohkem kulutame sõidukitele fossiilkütust, et jagada väärtusi, mis peaksid suunama mõistma ja vastutustundlikult tegutsema.

Tartu loodusmajas avati augusti lõpus rahvusvaheline kunstinäitus „MITTE silmist, MITTE meelest“, mis kutsub üles vaatama prügile kui meie tulevikuressursile. Näituse eesmärk on juhtida tähelepanu asjaolule, et prügi ei kao Maalt kuhugi, selle asemel näeme olmeprügi hulga ülikiret kasvu. Saamaks olukord kontrolli alla, peame leppima arusaamaga, et prügi ei ole midagi, mille oleme tagasi loodusesse sokutanud, prügi on inimkultuuri osa [3].

Selle näituse avamisel pakuti toitu, mis oli tehtud äravisatud, kuid riiknemata toiduainetest. Enne toidu serveerimist tutvustati ausalt, kust toit pärit on ja mismoodi see on valminud. Näidati filmi, kuidas toiduained eelmisel öhtul prügikonteineritest kokku korjati ja toidu valmistamiseks kasutati. Pärast selle filmi vaatamist ütles üks näituseline, et muidu sööks küll, aga nüüd, kui ma tean, kust toit pärit on, ma seda ei taha.

Meile tuleks kasuks, kui kõikide meie tarbitavate toodete (toit, riided, elektroonika, mööbel jms) kohta oleksid dokumen-

Kõige tähtsam on ►
märgata

Foto: Janika Ruusmaa

taalfilmid sellest, kust ja kuidas need tooted on saadud. Siis me saaksime ausalt mõelda ja oma südametunnistuse järgi otsustada, kas me tahame neid tooteid tarbida.

Igäühe loodusharidus ja keskkonnahügieen

Olen alati arvanud, et looduse vahendaja peab seda ise väga hästi tundma ja tunnetama, aga seda oskavad hästi teha vähesed. Nüüd mõtlen, et võib-olla aitab meid hoopis igäühe loodusharidus, nagu tänavune looduskaitsekuu teema „Igäühe looduskaitse“: midagi lihtsat ja igäühele jõukohast.

Tänavuse arvamusfestivali kliimaviktoriinile vastates andis keskkonnapsühholoog Grete Arro mõistele „keskkonnahügieen“ uue tähenduse: „Nii, nagu täiskasvanud inimesed üldiselt peavad suurema osa ajast silmas – ja eriti oma laste puhul – kas see või teine asi, tegevus, toit jne on tervislik või hügieeniline (ilma et nad tunneks, et neid seejuures ahistatakse, vaid nad üldiselt teavad, mis on selle tegevuse väärtus) – võiksid täiskasvanud planeedikodanikud sama järjekindlalt mõelda, kas iga nende tegevus või valik (reis, ost, transporti- või koduvalik, hobi, töö, poliitiline valik vms) on tema enda/laste elukeskkonda parendav, säilitav või hävitav. Keskkonna suhtes hügieeniline või keskkonna ellujäämisvõimet hoidev mõtlemine peaks olema elementaarne; küsimus iga personaalse valiku keskkonnamõjust võiks töömälus aktiveeruda sama automaatselt kui iga personaalse valiku tervisemõjust. [---] (kusjuures: on eriti HALB, kui parteis delegeeritakse keskkonnateemad ühele isikule. See on sama hea, kui delegeerida kätepesemine lasteaiarühmas ühele lapsele, kelle käed on siis musterpuhtad...)“ [4].

Kurvastaval kombel saab siit tõmmata paralleeli ka haridusvaldkonda. Keskkond ja jätkusuutlik areng on läbiva teemana olnud riiklikus õppekavas juba eelmisest sajandist saadik, kuid liiga tihti delegeeritakse sellega tegelemine koolides peamiselt loodusainete õpetajatele, „kelle käed on siis musterpuhtad“.

Foto: Tartu loodusmaja

Looduse tundmine ja selle seoste mõistmine annab meile teadmisi, mida me siin planeedil teha võime ja saame

Haridus- ja teadusministeeriumi 2016. aastal tellitud uuring näitas, et säästva arengu hariduse täienduskoolituse läbinud õpetajad, peamiselt loodusainete õpetajad, said küll koolituse käigus uusi teadmisi ja oskusi, kuid õpilasteni ja teiste õpetajateni selle mõju ei ulatunud [5].

Õpetame hoolima, et oskaksime hoida

Loodusharidus aitab kujundada oskuse ja harjumuse pidada linna kõrval meie elukeskkonna loomulikuks osaks ka loodust, seda hoidma ja vastutustundlikult kasutama. Seda on vaja kõikidel inimestel kõikidel elualadel nii maal kui ka linnas.

„See peab olema teadmine, mis tuleb kõigile koolitarkusega kaasa. Nagu ka teadlikkus elurikkust ja keskkonda soosivatest ning loodust kahjustavatest tegevustest“, on öelnud ökoloog Aveliina Helm tänavu looduskaitsekuu avamisel 13. mail peetud kõnes [6]. Igäüks saab kasutada oma koolitarkust ja järgida südametunnistust ning teha tulevikule mõeldes paremaid valikuid.

Loomaaed tutvustab maailmas ohustatud liike, nimetades tihti peamise ohuna loomade elupaikade kadumist. Käisin suvel loomaaias ja mõtlesin, kuidas meie saame kaasa aidata nende loomade elupaikade säilimi-

sele. Leidsin, et selleks ei pea midagi tegema. Selleks peab ainult tegemata jätma: jäta ostmata palmiõli sisaldav jäätis või maiustus. Tee parem valik! Sest peamiselt õlipalmiistanduste rajamise tõttu hävitatakse šimpanside ja paljude teiste loomade elupaiku – troopilisi vihmametsi. Ka loomaaed ise saab olla siin eeskujul, pakudes paremaid valikuid, näiteks jättes oma territooriumil müümata tooted, mis on nende asukate metsikutele sugulastele veskikiviks kaelas. ■

1. Keskkonnahariduse ja -teadlikkuse tegevuskava. 2018. Haridus- ja teadusministeerium. Keskkonnaministeerium. www.envir.ee/sites/default/files/keskkonnahariduse_teadlikkuse_tegevuskava_2019-2022.pdf.
2. Luik, Viivi 2019. Rahu ja söda. – Looming 2: 258–267. Öölikool. vikerraadio.err.ee/907056/ooulikool-luuletaja-ja-kirjanik-viivi-luik-rah-ja-soda-2019.
3. <https://moks.ee/events/not-out-of-sight-not-out-of-mind>.
4. AF 2019: Kliimaviktoriin. Vastab Grete Arro. www.kliimamuutused.ee/uudised/kliimaviktoriin-af-2019-vastab-grete-arro.
5. Teema „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ ja teiste läbivate teemade rakendamine üldhariduses. TÜ haridusuuenduskeskus, 2016. www.envir.ee/sites/default/files/uuringu_roki_labiva_teema_keskkond_ja_jatkusuutlik_areng_rakendamisest_formaalhariduses_loppraport_2017_002.pdf.
6. Helm, Aveliina 2019. Loodus on meie kõigi hoida. – Sirp, 17.05. www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/loodus-on-meie-koigi-hoida.

Janika Ruusmaa (1968) on bioloog ja Tartu loodusmaja juhataja.